

- Ю.А. Караи - крымские караимы-тюрки. – Симферополь, 1997. – 112 с.; Його ж Крымские караимы. – Бахчисарай, 1994. – 89 с. і т. д.
6. Герцен А.Г., Могарычев Ю.М. Крепость драгоценностей. Кырк-ор. Чуфут-Кале / А.Г.Герцен, Ю.М.Могарычев. – Симферополь: Таврия, 1993. – 128 с.
7. Конвенція 1989 г. о коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах [Международной организации труда ООН] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ilolex/russian/docs/conv_169.htm.
8. Денисов В.Н. Корінні народи / В.Н. Денисов // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т.3. – К.: Укр. енциклопедія, 2001. – С.355-358.
9. Декларация Организации Объединенных наций о правах коренных народов. Принята резолюцией 61/295 Генеральной Ассамблеи от 13 сентября 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/declarat/indigenons-rights.html>.
10. Єфір радіо «Свобода» 10.08.2009 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/artikle/1796152.html>.
11. Конституція України /Верховна Рада України: Офіц.вид. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 60 с. – (Серія «Закони України»).
12. Кизилов М.Б. Караимы /Михайло Кізілов // От киммеривцев до крымчаков (народы Крыма с древнейших времен до конца XVIII ст.). – Симферополь: Таврия Плюс, 2004. – С.181-192.
13. Семененко Р.Г. Автохтони / Р.Г.Семененко // Радян. енцикл. історії України: В 4-х т. / Редкол.: А.Д.Скоба (відп. редак.) та інші. – Т.1. – К.: Гол. ред. «УРЕ», 1969. – С.17-18.
14. Див.: Караїми // Советская историческая энциклопедия. – М.: Совет. энцикл., 1965. – Т.6. – Стб. 1015; Караїми // Радян. енцикл. історії Укр. – К.: УРЕ, 1970. – Т.2. – С.310.
15. Полканов Ю.О. Кримські караїми / Юрій Полканов [Електронний ресурс]. – Turkolog. Тюркологические публикации. - Режим доступа: <http://turkolog.narod.ru/>; Інші публікації: Полканов Ю.А. Караи - крымские караимы-тюрки. – Симферополь, 1997. – 112 с.; Його ж Крымские караимы. – Бахчисарай, 1994. – 89 с. і т. д.
16. Сигаева Г.В. Крымские караимы и их вклад в многонациональную культуру России и Крыма / Г.В. Сигаева . - [Электронный ресурс]. – Turkolog. Тюркологические публикации. - Режим доступа: <http://turkolog.narod.ru/>.
17. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Страсбург, 5 листопада 1992 р. Прийнята ПАРЕ. Офіційний переклад. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon.rada.gov.ua>.
18. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15.05.2003 р., № 802-ІУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon.rada.gov.ua>.
19. Тищенко Ю. Шляхи гармонізації колективних та індивідуальних прав у процесі реалізації етнополітичної політики / Ю.Тищенко // Відділ соціокультурних та етнополітичних досліджень Ін-ту політичних і етнополітичних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/monitor/june> 2009/10.html

SUMMARY

The main purpose of the article is to show modern political and legal status of Crimean Karaimes in modern ethnopolitical context in the Ukraine.

Ю.М. СОКОЛЕНКО

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ І СВОБОД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку України національно-етнічна сфера стає невід’ємним виміром суспільно-політичних реалій. У зв’язку з цим етнополітичний розвиток українського суспільства потребує адекватного забезпечення політичними засобами і механізмами. Першочерговими потребами є наукове осмислення вітчизняної етнополітичної державності й державного управління національною структурою; формування соціально-політичних важелів розв’язання суперечностей у

сфері етнонаціональних відносин; всебічний аналіз існуючих форм національного об'єднання і моделювання нових.

Формування стратегії етнонаціонального розвитку в українській державі відбувається на засадах визначального принципу, властивого сучасним розвиненим демократичним державам: дотримання національного інтересу та національних пріоритетів у державному, а не в етнічному значенні, що дає можливість домагатись оптимального узгодження соціальних, політичних, культурних потреб різних етнонаціональних компонентів суспільства.

Розробка принципів і визначення основних напрямків сучасної національної політики, осмислення діалектики розвитку етносу – одне з пріоритетних завдань української держави. Актуальність завдання зумовлена тим, що етнічне населення України дуже різноманітне, і досягнення національної згоди виступає однією з гарантій суверенності, незалежності держави.

Актуальність прав і свобод національних меншин в цілому і механізм їх реалізації, зокрема, полягає у посиленні гарантування громадянських і політичних прав особи і звуженні гарантій, як економічних, соціальних, так і культурних прав. До останнього часу механізм реалізації прав і свобод національних меншин в Україні в цілому і зокрема культурних прав не був предметом спеціального наукового дослідження. Окремі аспекти цього механізму висвітлені в працях В.Н.Денисова, В.І.Свінтової, М.І.Козюбри, С.Л.Лисенкова, О.А.Лукашевої, О.С.Мордовця, П.М.Рабіновича, І.В.Ростовщикова, С.В.Дрожжиної, О.М.Бикова, Ю.С.Шемшученка та інших.

Важливу складову історіографії проблеми національних меншин становлять роботи вітчизняних вчених: М.Вівчарика, В.Євтуха, О.Калакури, Є.Кресіної, І.Кураса, О.Майбороди, В.Наулко, Л.Нагорної, М.Панчука, Б.Чирка, О.Піскуна. Їхні дослідження містять цінний теоретичний і фактичний матеріал, що дає можливість найбільш достовірно оцінити та окреслити основні напрямки розвитку процесів, пов'язаних з етнополітичними і правовими аспектами задовільнення прав національних меншин.

В українській науковій літературі і дедалі частіше спостерігається ототожнення, заміна поняття «національна меншина» на термін «етнічна меншина» чи «етнічна спільнота». Пояснюється це становленням в Україні нового наукового напрямку – етнодержавознавства, толерантним ставленням до представників усіх національностей та постановкою таких цілей, які дають змогу титульному етносу бути об'єктом державної етнонаціональної політики [1, с.90].

Сучасний розвиток українського суспільства потребує нових підходів до організації суспільного життя, осмислення нової суті суспільства і національної політики з урахуванням регіонально-територіального виміру.

Управління межетнічними відносинами в політичній сфері – головна ланка в системі етнонаціональної політики. Політичними регуляторами міжетнічних відносин є державний лад, принцип державної діяльності, політична система, система демократії загалом, конституційні та правові норми, політичні відносини.

XX ст., а особливо його друга половина, внесла істотні зміни та корективи до етнічної мапи України. В структурі її населення з'явилися досить численні і вагомі нові національні меншини, представники яких раніше були або повністю відсутніми, або були представлені окремими особами. Причини цього явища такі: підвищена мобільність населення планети в епоху глобалізації, коли людина має право і може отримати бажане для себе місце проживання.

Необхідно визначити, що Україна – друга за чисельністю населення (після Росії) в Східній Європі. Її населення складає близько 42 млн. окрім українців, яких майже 73% населення, на території України живе значна частина східнослов'янських народів (росіяни, білоруси), євреї, західні та південні слов'яни (поляки, чехи, словаки, болгары). З інших етнічних груп найбільш численними є романомовні народи (молдаване, румуни), греки, представники угрофінської (угорці, естонці) та алтайської (татари, гагаузи) мовних сімей. В більшості областей і міст українці складають близько 70% і 90% сільського населення. В Україні проживають представники більш 80 національностей [2, с.542].

Етнічне, політичне, релігійне, мовне, культурне різноманіття породжує в полікультурній Україні забагато проблем. Однією з нагальних проблем сьогодення є мовна проблема як одна з граней проблеми захисту прав національних меншин. Невикористанні можливості в реалізації мовної політики, деформації в ході її здійснення, порушення норм демократії, ослаблення уваги до розвитку національних культур і мов призвели до звуження сфер застосування національних мов. Суспільні

процеси розвитку, відродження національної гідності викликали необхідність державного захисту національних мов. 28 жовтня 1989 р. прийнято Закон про мови України, що надає статус державної мови українській і забезпечує вільний розвиток мов усіх інших національностей, які живуть на території України. Українською мовою вільно володіє 40 млн. мешканців, або 78% населення. Чисельність українців, які вважають рідною мовою своєї національності, складає 32,8 млн. Крім того, близько 4 млн. вважають українську мову другою після рідної та вільно нею володіють [3, с.234].

Система заходів, здійснюваних в межах Закону про мови України, покликана сприяти оздоровленню взаємозв'язків між людьми і поновленню української національної культури. Адже мова є не тільки системою знаків, а також і формою життя, в якій люди, що говорять на такій мові, здобули свій спосіб існування, свій спосіб життя. Але адміністративними заходами гармонізувати мовні процеси неможливо. Вирішення проблеми залежить від згуртованості людей різних національностей, від їх участі в процесі створення державності України. Прогрес культури будь-якої нації багато в чому зумовлений розвитком її мови. Широкі маси населення України залучаються до культури свого та інших народів і беруть участь в її розвитку, насамперед, через рідну мову. Національне гноблення найбільш ясно, гостріше і болісніше відчувається в гонінні на рідну мову. Право населення одержувати освіту на рідній мові забезпечується створенням за рахунок держави та органів самоврядування необхідних шкіл. Кожний громадянин має право розмовляти рідною мовою.

Залишаються недостатньо вивченими низка актуальних проблем дієвості державного впливу на процеси етнокультурного відродження в контексті становлення громадянського суспільства і тенденцій глобалізації, територіальної та екстериторіальної самоорганізації етнічних спільнот, а також особливості етнокультури як об'єкта політико-правового регулювання.

Чинне законодавство України удосконалюється під впливом міжнародного фактору, процесів євро інтеграції. Нині розроблені ряд проектів Законів України, які регулюють сферу міжетнічних взаємин («Про концепцію державної етнонаціональної політики», «Про внесення змін до Закону України «Про мови»). Тобто законодавчого вирішення потребують ряд проблем у сфері розширення прав представників національних меншин, підтримки репатріантів, надання особливого статусу корінного кримсько-татарського етносу тощо. Центральним органом державної виконавчої влади, який координує питання етнополітики в Україні; є Державний комітет України у справах національностей та міграції. У Верховній Раді України створено Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. При Президентові України діє Рада представників громадських об'єднань національних меншин України.

Концептуальні засади державної етнополітики України відображені у наступних політико-правових документах:

Звернення ВРУ до громадян України всіх національностей (серпень 1991 р.);

Декларація прав національностей України (листопад 1991 р.);

Закон України «Про національні меншини в Україні» (червень 1992 р.);

Конституція України (червень 1996 р.).

На основі аналізу законодавства України було зроблено висновок, що сучасне право України спрямоване на поєднання національного розвитку культури з розвитком загальнолюдських цінностей. Але серед принципів культурної політики України явно переважають ті, що орієнтуються на національні цінності. Це є проявом такого складного і багатогранного питання як етнонаціонально-державні інтереси, що виступають рушійною силою розвитку суспільства лише тоді, коли їх реалізація буде заснована на загальнолюдських принципах гуманізму, толерантності та відкритості.

Аналіз сучасного українського законодавства показує, що національні різновиди меншин (насамперед мовні) та їх специфічні права у національному законодавстві фактично не фігурують.

Конституція України визначає український народ як громадян України, зазначає, що держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин країни [4, с.7].

Проблема статусу національних меншин пов'язана з демографічними, соціальними, культурними, особистими чинниками, що продукують широкий спектр політичних наслідків. З розвитком демократії діяльність національних меншин активізується і цей процес переходить у політичну площину, а тому національні меншини потрібно розглядати як потенційно впливовий політичний фактор.

Сьогодні існує 3 рівні політичної участі національних меншин:

- 1) латентний, на якому перебувають більшість національних меншин; ці меншини лише формально заявили про своє існування;
- 2) організаційний, на цьому рівні перебувають 38 національних меншин зі 135; ці меншини створили власні громадські організації та приймають активну участь у євро інтеграційних процесах;
- 3) політичний рівень – до цього рівня доходять лише окремі національні меншини, які створюють свої політичні партії та рухи, беруть участь у виборах різних рівнів в політичному житті держави.

Система законодавчих актів держави насамперед забезпечує визнання полі етнічного характеру українського суспільства, підтверджує право всіх його членів на збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини, гарантує повагу й рівноправну участь осіб, які належать до національних меншин, у всіх сферах життя та допомагає їм в усуненні будь-яких перешкод на цьому шляху, підтримує атмосферу взаєморозуміння і взаємодії між усіма етнічними компонентами країни, а також визнає право осіб, які були незаконно депортовані за національною ознакою за межі України; допомагає їхньому поверненню та інтеграції в українське суспільство.

Основним правовим документом у сфері етнонаціональної політики є Закон України «Про національні меншини в Україні», який розвиває положення Декларації прав національностей України, ухваленої 1 листопада 1991 р., і свідчить про намір держави узгоджувати своє правове поле з міжнародними зобов'язаннями щодо національних меншин. У формі державних гарантій розвитку національних меншин цей закон фактично визначає основні принципи етнонаціональної політики в Україні. Нині є нерозривність прав людини і прав національностей, рівність політичних, громадських, соціальних, економічних і культурних прав і свобод громадян України, незалежно від їхнього національного походження [5, с.115].

У зв'язку з унітарним устроєм полікультурної України головним при організації управління культурою повинен стати принцип культурної автономії крупних регіонів [6, с.91]. Шляхом отримання національно-культурної автономії національні меншини отримують можливість для збереження власної етнокультурної специфіки – користуватися своєю мовою в особистому і публічному житті; створювати асоціації і товариства, використовувати національну символіку, відзначати національні свята, підтримувати контакти з представниками інших етнічних груп на території країни і за кордоном, вивчати історію, традиції, культуру свого народу.

Демократичні перетворення в Україні сприяють зростанню етнічної самосвідомості національних меншин, спонукають їх до самоорганізації, етнічного, культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань. Національно-культурні товариства є насамперед подвижниками відродження й розвитку мов, звичаїв, традицій, культурно – художніх досягнень. За їх ініціативи створюються національно-культурні центри, театри, школи, організуються фестивалі, конкурси художньої творчості. За даними Держкомнацміграції України, зареєстровані і діють у всіх регіонах країни 1043 національно-культурні товариства, в тому числі 33 з всеукраїнським статусом. Відкрито сотні факультативів вивчення болгарської, грецької, єврейської (ідиш і іврит), польської, кримськотатарської та інших мов. Друкуються словники і розмовники: чесько-український, болгарсько-український, грецько-український, польсько-український та ін. В Києві відкрито Республіканське польське культурно-просвітницьке товариство з п'ятьма секціями і п'ятьма обласними відділеннями. Діє Республіканське суспільство єврейської Культури з філіями в Одесі і Чернівцях. Товариство грецької культури існує в Маріуполі; грецький клуб – в Одесі. Створено Закарпатське товариство угорської культури, Республіканський центр тюркомовних народів, Товариство молдавсько-румунської культури (Чернівці), Українське республіканське товариство політичної та культурної освіти «Відродження» (для німців), Товариство культури для вірмен, караїмського і кримчаківського населення (Сімферополь).

Однак, як свідчить практика етнічні почуття й інтереси часто й небезуспішно використовуються різними партіями і їх лідерами, що ведуть боротьбу за владу, з метою різного роду політичних маніпуляцій. Виявлення і зняття напруженості у цій сфері на ранній стадії сприятиме запобіганню їхнього переростання у між групові конфлікти [7, с.260].

Послаблення уваги з боку як центральних, так і місцевих органів влади до проблеми захисту прав національних меншин може призвести до тяжких наслідків і різко посилити збільшення кількості випадків проявів конфронтації, особливо у зв'язку з тим, що соціально-політична ситуація в країні є досить гострою і складною.

Потребують вирішення питання, пов'язані з задоволенням культурних і духовних запитів національних меншин, відродження національних традицій, мистецтва, народних свят, ремесел кожного етносу і регіону.

На сьогоднішній день концепція національної політики зведена до етнополітики в розумінні «державна-нація» до національних меншин. Таке розуміння сутності етнонаціональної політики означає не гармонізацію, а відчуження держави від нації, протиставлення державних інтересів національним, державної ідеї – національній. Культурницька спрямованість державної етнополітики межує з уникненням політичних проблем, що може призвести до етнічних ускладнень.

Національні меншини, які проживають на теренах країни, за наявності культурних та побутових відмінностей, різних форм ментальності в процесі свого взаємозв'язку набувають системної єдності, трансформуючись у певну організаційну цілісність. Поруч з цим, національні меншини формують організаційні структури, які забезпечують їхній подальший національно-культурний розвиток.

Самоорганізація національних меншин є формою їх самовизначення, формою реалізації їх національного суверенітету всередині держави згідно з Конституцією України та чинним законодавством [8, с.18].

Поліетнічний склад населення України спонукає державу до пошуку відповідного механізму її функціонування, який упереджував би протистояння за етнічною, культурною чи мовною ознаками. Не менш важливим є створення необхідних умов для духовно-культурного обміну із зарубіжними українцями, розширення його обсягів, участь державних, громадських організацій у здійсненні спільних програм, взаємному обміну духовними здобутками. Тому державна етнонаціональна політика має стати важливим чинником реалізації одного з головних завдань: сприяти кожному з неукраїнських народів зайняти в процесі етнонаціонального розвитку те місце, яке б найбільше відповідало його об'єктивним потребам і одночасно зміцнювало б українську державність.

Головна мета етнорегіональної політики – забезпечення реалізації національних особливостей різних спільнот, не ігноруючи загальнонаціональних стратегічних інтересів держави.

Суспільство і держава, регулюючи культурну політику, мають утворювати, підтримувати, захищати соціальні норми (норми моралі, звичаї, традиції, релігійні та культурні норми).

Важливість формування міжетнічних культурних відносин, що є для України не лише бажаним орієнтиром, але й необхідною умовою її існування як цілісної суверенної держави, яка прагне миру і злагоди, обумовлена такими факторами:

- 1) потребою у забезпеченні суспільної стабільності, узгодженні інтересів великої кількості різноманітних в етнічному, культурному, мовному та релігійному відношеннях спільнот;
- 2) нова парадигма етнополітичного розвитку зумовлює необхідність визначитись стосовно тих політичних, соціально-психологічних, мовно-культурних наслідків деформації етнонаціональної сфери, що склалася в результаті тривалого перебування України у складі колишнього СРСР;
- 3) важливість формування культури міжетнічного спілкування обумовлена доцільністю утвердження консолідуючих факторів українського суспільства [9, с.27].

В сучасних умовах існування політичних суспільств одним з основних напрямів державної етнополітики повинна бути побудова гармонійної моделі міжетнічного співжиття на основі принципів національного патріотизму та етнічного плюралізму.

Етнонаціональна політика одночасно із забезпеченням прав національних меншин має забезпечити життєдіяльність титульної нації. Тому важливо, щоб ознаки української ідентичності відігравали функціональну роль самозбереження і відтворення українського етносу як цілісного організму, структуроутворюючої складової українського соціуму.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки стосовно розвитку та захисту культурних прав національних меншин:

- у нинішніх умовах відродження в Україні різних національних спільнот, сучасної еволюції концепції національно-культурної автономії та розвитку правового статусу національних меншин важливого практичного та теоретичного значення набуває правове регулювання національно-культурних питань на основі світового та вітчизняного досвіду;

- національні меншини – це сталий, традиційний структурний компонент політичних націй у сучасних європейських державах, і права тих громадян країн, які належать до таких меншин, перед

усім – право на збереження власної етнокультурної ідентичності; мають бути надійно захищені державою, усвідомленні й підтримані суспільством в цілому;

- захист національних меншин має політичні засади пов'язані зі створенням та збереженням клімату довіри між різними секторами суспільства, але він повинен бути підкріплений відповідним правовим інструментом, як на національному, так і на міжнародному рівні;

- з розвитком демократії діяльність національних меншин активізується і цей процес переходить у політичну площину, а тому таке явище, як «національні меншини» потрібно розглядати як потенційно впливовий політичний фактор;

- культурні права національних меншин слід розглядати як особливі права – повна форма позитивних дій, спрямованих на те, щоб меншини змогли зберегти свої особливості та традиції [10, с.92].

Невідкладними завданнями нашого часу є всебічне сприяння консолідаційним процесам у середовищі української нації, перетворення її на суспільний етнонаціональний організм в українському соціумі, вироблення і закріплення світогляду, створення ефективної системи відтворення всіх рівнів суспільності – індивідуального, колективного, етнічного, національного, подолання в розвитку українського суспільства комплексу меншовартості, вторинності.

Національна консолідація в Україні слабо виражена через ідентифікаційну невизначеність в етнічній та мовній сфері та відчуження від національних цінностей, що свідчить про проблемність формування національної самосвідомості. Повільні темпи розвитку громадянського суспільства не сприяють творенню національного соціокультурного середовища. Воно дезінтегроване через етнорегіональне протиставлення, ситуативність громадянської участі в творенні спільноти, низьке засвоєння демократичних цінностей. Політична консолідація залежить від налагодження зв'язку між носіями влади і громадськістю, формування достатніх підстав для підтримки громадянської ідентичності, вироблення шляху розвитку, який би втілював національні інтереси спільноти, забезпечував суверенітет держави.

Таким чином, поряд з етнополітичними проблемами в незалежній Україні активно удосконалюється відповідно до норм міжнародного законодавства нормативно-правова база етнополітики, розбудовується мережа національно-культурних організацій, які впроваджують у практику політику полікультурного та поліетнічного українського суспільства. Полікультурність спрямована на етнокультурний ренесанс українства та національних меншин задля потужної української нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Шипка Н. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: монографія / Н.Шипка. – К.: Наукова думка, 2006. – 120 с.
- Горlach М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику: підручник [для студ.вищ.навч.закл.] /М.І.Горlach, В.Г.Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
- Дрожжина С.В. Полікультурність сучасної України // Інтелект. Особистість. Цивілізація. Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем / С.В.Дрожжина. – Донецьк: Дон ДУЕТ, 2003. – Вип. 1, т.2. – С.232-243.
- Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – К., 1996. – Ст.141.
- Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні / О.М.Биков. – К., 2001. – 261 с.
- Чілачова Р.Ш. Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан, перспективи / Р.Ш.Чілачова. – К.: Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2004. – 384 с.
- Леонова А.О. Державна етнокультурна політика в сучасній Україні: теорія і практика: монографія / А.О.Леонова. – К.: ДАК КіМ, 2005. – 275 с.
- Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність / авт.колектив: В.І.Наулко (кер.) та ін. – К., 2001. – 424 с.
- Антонюк О. Історичні основи етнополітики України // Людина і політика. – 2003. – № 2. – С.25-31.
- Табачник Д.В. Національні меншини України: етнокультурний вимір / Д.В.Табачник, Г.Д.Попов, Т.І.Пилипенко. – К.: Етнос, 2007. – 152 с.

Євтух В.Б. Етнонаціональна структура українського суспільства: довід / В.Б.Євтух, В.Т.Трощинський, К.Ю.Галушко, К.О.Чернова. – К.: Наук.думка, 2004. – 343 с.

SUMMARY

In the article discussed the theoretical and practical problems implementation of cultural rights and freedoms of national minorities in Ukraine. The issues of coexistence in a multicultural environment within the titular nationality and other nationalites.